

מכת בכורות — בכורות — בצורת — ברד

דף 86 אות לו. בפירש"י: את כל מגפותי.
למדנו שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות.
מזמנו של רש"י עד ימינו אנו יותר משמונה
מאות שנה מטפלים כל מפרשי התורה במאמר

זה, לבארו ולהגיהו. אביא פה תמצית כל
הפירושים ומה שנראה לי להוסיף בזה. הקושי
שבמאמר זה הוא, מכיון שבא עכשיו להתרות בו
על מכת ברד ועל זה אומר: כי בפעם הזאת אני

הראשונים משנת רמ"ב ר"ן רנ"א נדפס. מכת בצורת. וברלינר בהערות לפירש"י מביא גם מרש"י כת"י משנת ק"ו הגירסא מכת בצורת. וכן בספר הזכרון פ"י על פירש"י כותב שהעיקר כהגירסא „בצורת“ וידוע הוא שהברד הוא סבת הבצורת. (פירוש שעל ידי מכת ברד נשחתה כל התבואה ובא רעב שנקרא בצורת). והנחשאות שכתוב בהן מכת בכורות טעות סופרים הן, דמכת בכורות בכאן, מאן דכר שמיה. וכן בהדר זקנים: והעולם מגיהין מכת בצורת. ובפ"י הרא"ש שם מביא ג"כ גירסת רש"י מכת בצורת ושכן עיקר. וכ"ה בפ"י אברבנאל. וראה באגרת יש"ר דף צו.

(ג) יש גירסא ברש"י מכת בכורות. הר"ת מאורליינוש מובא בפ"י הריב"א עה"ת: גרסינן בכורות בשור"ק בוא"ז והיא מכת ברד ונקרית כן לפי שלא היתה השעורה אביב וגו' והחטה והכוסמת לא נכו כי אפילות הנה. כך פ"י ר"ת מאורליי. ומובא פ"י זה בהדר זקנים. וכ"ה בחזקוני: צמחי האדמה והאילנות שמהרו לבכר והכם הברד. וכ"כ בבאורי מהר"י איסרלן. וכן נוטה ברלינר בהערות שבסוף הספר זכור לאברהם שהעיקר כגירסא זו, ודברי רש"י מיוסדים על דברי דונש שהשיב למנחם בן סרוק בענין הכתוב ישעיה סד, א. וכן דעת הלבוש ועוד הרבה מפרשים.

(ד) בספר נחל קדומים מהחיד"א כותב בשם הגאון ר' העשל שהיה כתוב ברש"י מ"ב וסברו שהוא מכת בכורות ואינו אלא מכת ברד. וכ"כ המלקט חי' מהרש"א על התורה, שעל ידי טעות בקריאת ראשי תיבות צמח כל הבלבול הזה ברש"י. וכ"ה בפ"י מירא דכ"א על פרש"י. ובס' שער בת רבים כותב ששמע מרב אחד שברש"י דפוס אמסטרדם הגירסא מכת ברד. ולא מביא שנת הדפוס.

הנה לפנינו במדרש הגדול הוא המקור היחידי שמפורשת הגירסא מכת „ברד“. וגירסא

שולח את כל מגפותי, א"כ מה ענין מכת בכורות לכאן.

(א) הגירסא ברש"י מכת בכורות מאושרת בספר פענח רוא: אמר מהר" אברהם שראה בפירוש רש"י בכתב ידו שכתב מכת מיתת הבכורות. ובפ"י הרא"ש בהדר זקנים כותב לפרש גירסא זו: יש ליישב מכת בכורות ממש ששלח להם בסוף, והכי פירושו, נכון היה הדבר מלפני בעצת פמליא שלי לשלח את כל מגפותי אל לבך דהיינו מכת בכורות שתבא עכשיו ולא אניחה לבסוף כמו שהניחה בעבור תדע כי אין כמוני, ואך אותך ואת עמך בדבר, כלומר, להמית אותך ואת עמך. ואולם בעבור זאת העמדיתי ומשכתי את ידי מאותה מכה גדולה, והנני ממטיר כעת מחר, אם עודך מסתולל בעמי, כך פ"י מורי ז"ל. ויש ראייה לפירוש זה מלשון תרגום יוב"ע פסוק טו: מן דינא הוא דמחיתי יתך. ע"י במפרש. וכן בפירוש הר"י מוינה: את כל מגפותי שאני עתיד לשלח מכות בכורות. ובסגנון אחר בפ"י הר"ע מברטנורא כי בפעם הזאת אלו הייתי רוצה הייתי שולח אל לבך את כל מגפותי, ר"ל מכת בכורות שהיתה נוגעת ללבו של פרעה, שהוא היה בכור כו' וכן אמר אח"כ כי עתה שלחתי את ידי ופירושו אלו רציתי שלחתי את ידי ואך אותך וכ"ה אף זה אני שולח פירושו הייתי שולח את כל מגפותי, מהר"ר. וכן בכתב"יד פ"י על רש"י (בסמינר נויארק). מתלמיד מהר"י קולן מביא בשמו שהעיקר כהגירסא בכורות ממש, וכ"ה בכלי יקר. ובכתב"יד חמאת החמדה גורס ג"כ בכורות.

(ב) יש גירסא ברש"י מכת בצורת, ובס' אמרי נעם כותב: מהר" אברהם שמעתי שראה בפירוש"י שהיה מכתבת יד רש"י בעצמו וכתב שם מכת בצורת. והוא להיפך מ"ש לעיל מספר פענח רוא. ובספר מנחה בלולה כתב שברש"י ישן כתב יד גורס בצורת וכן עיקר. ובדפוסים

זו מובאת גם בכתב־יד מדרש הביאור: את כל מגפותי שקולה מכת ברד נגד כל המכות מפני שהיתה לבני אדם ולבהמה ולאילן ולבתים משא־כ בשאר מכות. וכִּיָּה במבחר. ובאע״ז: בעבור הקולות והברד והמטר והאש שהתחברו. וכן מצאתי בכתב־יד רמזי ר' יואל: מכת ברד היתה שקולה כנגד כל המכות, שנאמר ואת כל עץ השדה שבר. ונראה שגירסא זו עיקר יעז כי סגנון לשונו של רש״י מורה שמקורו הוא מחז״ל. והיות שמדברי המדרש הגדול נראה

שמאמר זה היה לפניו במדרש חסרות ויתירות שעליו נסמך הדרש, יש לשער שגם רש״י שאב מאותו המקור. ומענין הדבר שבעל מדרש הגדול מביא לקמן יא ט. למען רבות מופתי בארץ מצרים, מגיד הכתוב שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות. הרי מבואר שהיה לפניו גם מאמר בסגנון זה. — ויש להעיר מלשון תרגום יוב״ע: ותתיב ית כל מחתי דמחיתי ללבך. מבואר שמפרש כל מגפותי, שכל המכות הקודמות יכנסו עתה ללבו להתבונן בהם.